

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ»**

Виконала: здобувачка 2 курсу
PO1-M22z групи
спеціальності 013 Початкова освіта
Гончар Людмила Валеріївна

Керівник: **Бахмат Н. В.**,
доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри теорії
та методик початкової освіти

Рецензент: **Дутко О. М.**,
кандидат педагогічних наук,
ст. викладач

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	7
1.1 Проблема «цінностей», «національних цінностей» та «національно-культурної ідентичності» у психолого-педагогічній літературі.....	7
1.2. Особливості формування національно-культурної ідентичності в освітньому процесі початкової школи	17
1.3. Вплив казок на формування національно-культурної ідентичності молодших школярів	23
1.4. Ціннісний потенціал змісту казок у формуванні національно-культурної ідентичності молодших школярів	31
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ КАЗОК НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ.....	37
2.1. Дослідження стану сформованості національно-культурної ідентичності у молодших школярів	37
2.2. Педагогічні умови формування національно-культурної ідентичності молодших школярів засобами казки на уроках читання.....	50
2.3. Аналіз результатів дослідження та методичні рекомендації	63
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71
ДОДАТКИ	80

ВСТУП

Феномен ідентичності виникає в рамках глобальної проблематики існування самого роду людського. Людина стає «повністю людиною», коли усвідомлює свою ідентичність. Ми знаємо, хто ми, усвідомлюємо ідентичність у світі людей, професій, націй тощо. На думку сучасних дослідників поняття ідентичності як захисту особистого, відповідність образу «Я» його життєвому втіленню, його належності певному надіндивідуальному цілому, що охоплює і суб'єктивний час, і особистісну діяльність, і національну культуру, стало однією з основних тем в суспільній думці ХХ ст.

Формування національних ціннісних орієнтирів у духовному світі людини є одним із головних завдань української освіти. Відповідно до теорії та практики виховання учнів таку діяльність варто розпочинати у початковій школі, де створюються умови для виховання людини-гуманіста, людини-творця, людини-патріота. На забезпечення зазначеного процесу зорієнтовані державні освітні документи: концепція «Нова українська школа», закони України «Про освіту», Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття) та ін.

На рівні теорії та практики в системі українських шкіл освітній процес спрямований на різнобічний розвиток сучасної молоді, розширення і поглиблення її світогляду. Сучасне життя школи, її вихованців не може обмежуватися тільки засвоєнням змісту навчальних програм, але має також сприяти формуванню у школярів початкових класів ціннісних орієнтацій.

Система виховання і навчання В. Сухомлинського вже понад півстоліття привертає увагу педагогів усього світу, а його спадщина в умовах українських реалій особливо актуальна, адже йдеться не просто про абстрактні педагогічні істини, а і їх впровадження в життя конкретної людини. Теорія і практика виховання молодших школярів засвідчує, що духовні цінності ефективно засвоюються в процесі вивчення казок видатного педагога і вченого В. Сухомлинського. Його діяльність у царині казки визначається

оригінальністю, самобутністю, особливим підходом.

В умовах трансформаційних освітніх процесів, що визначають сучасні освітні реалії України, характеризуються становленням та розвитком Нової української школи не втрачають своєї актуальності проблеми використання напрацювань традиційних дидактичних систем, авторських шкіл та їх окремих складових. Педагогічний досвід та спадщина В. Сухомлинського в цьому контексті щорічно привертає все більше уваги. Це пов'язано з тим, що ідеї, запропоновані Василем Олександровичем, не тільки зробили значний внесок в теорію і практику освіти, наповнили педагогічну думку новаторськими положеннями, а й склали значний етап в історії розвитку української педагогічної науки.

Аналіз творчої спадщини видатного українського педагога в сфері казкотворчого жанру дозволяє дійти висновку, що зазначений аспект у контексті виховання у молодших школярів ціннісних орієнтацій вивчено і висвітлено фрагментарно. Недостатньо розкрито значення у виховному процесі учнів початкових класів, що зумовило вибір теми дослідження «Формування національно-культурної ідентичності молодших школярів засобами казки на уроках читання».

Мета дослідження: визначити педагогічні умови формування національно-культурної ідентичності молодших школярів засобами казки.

Відповідно до мети окреслимо завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз з проблеми формування національно-культурної ідентичності молодших школярів засобами казки на та проаналізувати категоріально-понятійний апарат дослідження.

2. Виявити виховний потенціал змісту навчання початкової школи у формуванні національно-культурної ідентичності засобами казки .

3. Обґрунтувати педагогічні умови формування національно-культурної ідентичності молодших школярів засобами казки на уроках читання.

4. Проаналізувати результати дослідження та розробити методичні рекомендації щодо формування національно-культурної ідентичності молодших школярів засобами казки на уроках читання.

Об'єкт дослідження – процес формування національно-культурної ідентичності молодших школярів в освітньому процесі початкової школи.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування національно-культурної ідентичності молодших школярів засобами казки на уроках читання.

Гіпотеза дослідження: формування національно-культурної ідентичності молодших школярів засобами казок на уроках читання відбуватиметься ефективніше за таких педагогічних умов:

– визначення ціннісного потенціалу казок у процесі формування національно-культурної ідентичності молодших школярів через поглиблений аналіз тексту, роздуми щодо мотивів і характеристик дійових осіб.

– використання творчих методів роботи з текстами казок: слухання казок; читання казок; бесіди про казки; виготовлення і добір ілюстрацій до казок; інсценізація казок (театралізація); творення казок.

Для розв'язання поставлених завдань використано **методи дослідження:** *теоретичні* – теоретико-структурний аналіз, діалектичний метод, який будується на принципах загального взаємозв'язку явищ, системності, об'єктивності, конкретності та амбівалентності (подвійного значення), аналіз, синтез, індукція і дедукція, наративний метод з метою визначення впливу казок на формування духовних орієнтирів у школярів молодших класів; *емпіричні* – спостереження, анкетування, тестування, опис, порівняння для здобуття інформації про ставлення учнів початкових класів до казок.

База дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі Зарожанському ліцеї Недобоївської сільської ради Дністровського району Чернівецької області у 1-2-х класах (24 учні).

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що визначено й узагальнено педагогічний ресурс казкотворчості в контексті виховання в учнів ціннісних орієнтацій та розкрито особливості її використання в освітньому процесі; визначено роль цінностей, специфіку ціннісних орієнтацій у казках;

обґрунтовано методику формування національно-культурної ідентичності молодших школярів засобами казки на уроках літературного читання.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані під час розробок уроків із літературного читання.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2022-2023 рр.) та представлено на міжнародних, всеукраїнських і регіональних конференціях.

Публікації.

Гончар Людмила. Особливості формування національно-культурної ідентичності в освітньому процесі початкової школи // Збірник наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка ; педагогічний факультет ; [відпов. секр. Н.В. Бахмат]. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2023. Вип. XIX. С. 101-106.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і містить додатки.

ВИСНОВКИ

Проведений нами аналіз психолого-педагогічної літератури та сучасного стану розвитку освіти (концепція «Нова українська школа») дав можливість з'ясувати, що значна увага приділяється світоглядному, виховному значенні сучасної школи. З більшою актуальністю ставиться питання про формування ціннісних орієнтацій молодших школярів.

Поняття цінності й ціннісні орієнтації мають різне значення. Якщо *цінності* – це соціально-значущі уявлення про те, що таке добро і зло, гідність, справедливість, відповідальність тощо, то *ціннісні орієнтації* – це наше ставлення до поняття добра, зла, гідності, справедливості, патріотизму і того, як ми його абсорбуємо, чи маленький школяр приймає його беззаперечно, із розумінням і душею, чи з ваганням і критично. Ціннісні орієнтації – це взірець для поведінки дитини, який вона може сприймати позитивно або, коли виховний процес здійснюється на низькому рівні, прийняти як щось малосуттєве чи зовсім проігнорувати.

Молодший шкільний вік є сприятливим періодом для формування ціннісних орієнтацій особистості.

Нами було визначено виховний потенціал казки в процесі навчання в початковій школі. У художніх творах міститься значний освітній і виховний потенціал. Зміст казок дозволяє здійснювати систематичне моральне виховання. Істотна особливість полягає в тому, що повчальність виражена ненав'язливо, не прямолінійно. Дітей приваблює захоплююча фабула, яскраво намальовані образи, дотепні характеристики. Емоційно молодші школярі сприймають текст, у якому добро перемагає зло. Діти щиро переживають горе, нещастя ображених. Слід не розвіювати співчуття дітей ображеним, а спрямовувати їх на усвідомлення того, у чому полягає помилка дій дійових осіб.

Розглянуто процес виховання молодших школярів засобами казки. З'ясовано, що близько 1500 казок і оповідань, розкривають такі найбільш вагомі й дієві ціннісні орієнтації, як гуманізм, добро і зло, гідність,

відповідальність, патріотизм, справедливість тощо.

Величезний виховний потенціал казок, які допомагають сформувати й розвинути в молодших школярів такі ціннісні орієнтири: духовні цінності; гуманістичні почуття; родинні цінності; естетичні почуття; бережливе ставлення до природи.

Виразною ознакою казок є акцент на боротьбі добра і зла. Способи тлумачення природи і сутності добра і зла в його казках істотно впливають на визначення майже всіх категорій етики: справедливості, відповідальності, гідності, совісті тощо. Саме за допомогою категорій «добро» і «зло» визначається моральний феномен, моральний аспект діяльності людини в її взаємодії в суспільстві, у ставленні до природи. Зміст казок спрямований на виховання в людині добра, гідності, справедливості тощо. Його казки – справжня енциклопедія гуманізму, проголошення доброго, світлого, але не є чимось зовнішнім до людини, вони звернені до її ества, душі, серця.

Педагоги широко використовують казку як ефективний засіб формування національно-культурної ідентичності – уроки слова, мислення стосовно сутності явищ природи, «подорожі» до джерел думки, урок розвитку, малюнки дітей, інсценізація казкового матеріалу, формування таких ціннісних орієнтацій, як відповідальність, доброзичливість, справедливість, чесність, гідність, пошана до старших, патріотизм тощо.

Основними педагогічними умовами ефективного впливу казки на формування національно-культурної ідентичності молодших школярів є: - визначення національно-ціннісного потенціалу авторських казок Сухомлинського через поглиблений аналіз тексту, роздуми щодо мотивів і характеристик дійових осіб.

В результаті проведеного дослідження підтверджено, що казки спонукають школяра до глибоких моральних роздумів, аналізу дій героїв, а також до вияву засвоєних національно-культурних цінностей у власній поведінці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова О. Роль і місце ціннісних орієнтацій у сучасній теорії виховання // Вісник Запорізького національного університету. 2012. № 1 (17). С. 92-95.
2. Антоненко-Давидович Б. Д. Бабині казки : оповідання, новели. Львів : Каменяр, 1991. 152 с.
3. Антонець М. Книга В. О. Сухомлинського «Як виховати справжню людину» в контексті діалогу щодо духовно-моральних цінностей // Рідна школа. 2009. № 8-9. С. 11-13.
4. Березовський І. Героїко-фантастичні казки ; [упоряд., передм. та примітки І. Березовського]. Київ : «Дніпро», 1984. 368 с.
5. Березюк О.С. Чинники етнопедагогіки : Монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 205 с.
6. Бех І. Виховання особистості : [у 2-х кн.]. Київ : Либідь, 2003. Кн. 1. 280 с.
7. Бех І., Журба К. Концепція з формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах // Формування національно-культурної ідентичності особистості у викликах часу: збірник матеріалів Всеукраїнського круглого столу (до 100-річчя від заснування Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка) / [редкол.: С.А. Копилов (співголова, наук.ред.), І.Д. Бех (співголова) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. С. 3 – 22.
8. Белан Г. В. Формування системи ціннісних орієнтацій молодших школярів у спадщині В. О. Сухомлинського // Педагогічний дискурс. 2011. № 10. С. 48-51.
9. Бирко Н. М. Підготовка майбутніх учителів до формування толерантності учнів початкової школи [Рукопис] : дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 ; наук. кер. Ящук Інна Петрівна ; Житомирський державний університет ім. Івана Франка. Хмельницький, 2014. 261 с.

10. Богуш А. Чинники емоційно-духовного розвитку дитини в педагогічній спадщині Василя Сухомлинського // Інноватика у вихованні. 2021. №. 14. С. 6-15.

11. Бондар Л. С. Виховання свободи і відповідальності в школярів у творчій спадщині В. О. Сухомлинського // Педагогіка і психологія. 2015. № 4. С. 115-121.

12. Бондаренко Г., Легчиліна О. Забезпечення єдності національних та загальнолюдських моральних цінностей як умова формування особистості школяр // Досягнення та виклики національно-патріотичного виховання в регіоні : матеріали VII обласної науково-практичної конференції (у 2-х томах) м. Краматорськ, 4 листопада 2021 р. / Донецький ОБЛППО. Вінниця : ГО «Європейська наукова платформа», 2021. С. 15 – 21.

13. Бондаренко Г. Про формування творчої особистості молодшого школяра засобами слова // Початкова школа. 2018. № 9. С. 22–24.

14. Брандес В. М., Вознюк О. В., Забродський М. М. Казка як важливий чинник розвитку людства // Вісник ЖДУ ім. І. Франка. 2021. Вип. 6. С. 96-100.

15. Бухлова Н. Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського у контексті сучасності // Рідна школа, № 7, 2012. С. 44-46.

16. Вашуленко М. Літературна творчість В. О. Сухомлинського в нових підручниках для початкової школи // Початкова школа. 2013. № 9. С. 3-5.

17. Вашуленко О. В. Українська мова та читання : пщуч. для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2019. 144 с. : іл.

18. Вознюк О. В. Місце казки в дошкільному вихованні та початковій освіті // Інноваційний досвід педагогів дошкільної та початкової освіти Житомирщини: [зб. наук.- мет. праць] / за заг. ред. В. Є. Литньова, Н. Є. Колесник. Житомир : ФОП Левковець, 2012. С. 30- 38.

19. Гриневич Л. Нова українська школа: що далі? URL: <https://eo.gov.ua/nova-ukrainska-shkola-shcho-dali/2021/10/27/>.

20. Грицай М. С., Бойко В. Г., Дунаєвська М. Ф. Українська народно-поетична творчість [за ред. проф. М. С. Грицай]. Київ : Вища школа, 2015. 359 с.
21. Деркач В. Примножуючи спадщину Павлиського добротворця. Ідеї і традиції Василя Сухомлинського продовжують жити у Павлиші // Початкова школа. 2020. № 9. С. 6-7.
22. Дічек Н. Духовні доміанти В. О. Сухомлинського // Рідна школа. 2018. № 9. С. 5-7.
23. Дічек Н.П. Повчальність у спадщині В.О Сухомлинського як продовження культурної традиції // Педагогіка і психологія. 2013. №3-4. С 31-40.
24. Забродський М. М., Брандес В. М., Вознюк О. В. Казка як засіб та важливий чинник соціалізації підростаючого покоління // Педагогічна Житомирщина. 2019. № 2. С. 14-16.
25. Каліманова О. О. Змістовий складник уроку літератури як засіб формування національно-культурної ідентичності учня // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2020. Вип. 75(1). С. 98-103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_5_2020_75%281%29_23.
26. Кальчук М. Дидактична казка на уроках навчання грамоти : з досвіту використання ідей В. О. Сухомлинського // Початкова школа. 2011. № 10. С. 8-12.
27. Кириєнко Т. М. Світ казок В. Сухомлинського // Шкільний бібліотекар. 2012. № 7 (19). С. 14-119.
28. Костецький А. Казка житиме, поки є діти // Українські літературні казки / [упорядкув: О. Є. Шевченко, Т. Г. Качалова; передм. А. Г. Костецького]. Київ : Школа, 2013. 192 с.
29. Костів М. І. Довідник з теорії літератури. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2010. 172 с.
30. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / під ред. Л. М. Проколієнко; [упорядкув. В. В. Андрієвська, Г.О. Балл]. Київ : Рад. шк., 1989. С. 234.

31. Кузь В. Хата як виховний простір // Проблеми української народної педагогіки. Теорія і практика: [зб. наук. статей]. Івано-Франківськ : Плай, 2005. С. 104-114 с.

32. Левкулич В. В. Справедливість як соціокультурний феномен: монографія. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 480 с.

33. Лендел М. І., Щербан Т. Д. Деякі аспекти вивчення проблеми толерантності, етнічної толерантності у психології. Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2013. Вип. 21. С. 331.

34. Ликов В. Дбайливе ставлення до дитини в народно-педагогічній концепції В. О. Сухомлинського // Рідна школа. № 12, 2015. № 12. С. 16-19.

35. Міхелі С. Педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського як концептуальна основа особистісно орієнтованого підходу // Початкова школа. 2013. № 9. С. 5-11.

36. Нагірняк М. Принципи морального виховання майбутніх соціальних працівників. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjv55b29pКААxWJKBAIHQAQAt8QFnoECA0QAQ&url=https%3A%2F%2Fsci.ldubgd.edu.ua%2Fhandle%2F123456789%2F1570&usg=AOvVaw3GS7Hluy0AEMkv-_K-fUIO&opi=89978449.

37. Пархета Л. П. Українська література як навчальний предмет у спадщині В. О. Сухомлинського : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата пед. наук: 13.00.01 Любов Петрівна Пархета. Київ, 2006. 20 с.

38. Паустовский К. Великий сказочник // Ханс Кристиан Андерсен. Сказки, рассказанные для детей. Одеса : Маяк, 2013. 400 с.

39. Пелешок Ю. А. Школа емоційного життя» як джерело духовного розвитку в педагогічних поглядах В. О. Сухомлинського // Естетичне виховання діте й т а молоді. Теорія, практик а, перспективи розвитку: [зб. наук. праць]. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франк а, 2012. С. 151-156.

40. Пілецька Л. С., Добровольська В. І. Вплив ціннісних орієнтацій на формування гендерної толерантності студентської молоді // Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: матеріали V Міжнародної

науково-практичної конференції (28 лютого – 1 березня 2019 року, м. Суми) / Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2019. С. 97-100.

41. Пехота О. Впровадження спадщини В. О. Сухомлинського в сучасну педагогічну освіту/ О. Пехота // Науковий вісник МДУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки, 2014. Випуск 1. 46 (108).

42. Противенський Л, Мещерякова М., Теміз Я. «Українська література у схемах і таблицях». К. : Києво-Могилянська академія, 2011. 233 с.

43. Розенберг А. Я. Педагогіка Василя Сухомлинського як цілісна виховна система // Педагогіка і психологія. № 2, 2013. № 2. С. 11-19.

44. Романишин Л. Василь Сухомлинський про формування духовного світу дитини // Початкова освіта. 2018. № 23-24. С. 5-6.

45. Савченко О. Вивчаємо спадщин у В. О. Сухомлинського // Рідна школа. 2015. № 12. С. 11-12.

46. Савченко О. Я. Українська мова та читання : Підручник для 2 класу ЗЗСО (у 2-х частинах) : Частина 2. Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. 144 с.: іл.

47. Савченко О. Художні твори Василя Сухомлинського для дітей як джерело виховання цінностей / О. Я. Савченко; головний редактор І. П. Шоробура // Педагогічний дискурс: [зб. наук. праць]. Хмельницький: П. П. Балюк І. Б., 2011. Вип. 10. 441с.

48. Світельська-Дірко С. В. Використання казок у формуванні світоглядних орієнтацій молодших школярів у сучасній науковій літературі // Вісник ЖДУ ім. І. Франка. 2013. Вип. 3 (69). С. 242-246.

49. Світельська-Дірко С. В. Виховання ціннісних орієнтацій молодших школярів засобами казки в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського [Текст] : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 ; Житомир. держ. ун-т ім. Івана Франка. Житомир, 2017. 228 с.

50. Світельська-Дірко С. В. Місце і роль казок у формуванні світоглядних орієнтацій молодших школярів у сучасній науковій літературі // Естетичне виховання дітей та молоді : теорія, практика, перспективи розвитку:

[зб. наук. праць] / за ред. О. А. Дубасенюк, Н. Г. Сидорчук. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2012. С. 251- 256.

51. Стельмахович М. Г. Народна дидактика. Серія VII «Педагогічна», 1985. № 6. Київ : Т-во «Знання» УРСР. 48 с.

52. Сухомлинський В. О. Біля джерел життєвого ідеалу // Вибрані твори. В 5-ти томах. Київ : Радянська школа, 1977. Т. 2. С. 218-225.

53. Сухомлинський В. О. Вербу зрубали // Чиста криниця : Казки, оповідання, етюди : для сімейного читання / Упоряд. О. В. Сухомлинської; Передм. Д. С. Чередниченка. Київ : Веселка, 1993. 287 с.

54. Сухомлинський В. О. Деркач і Кріт // Чиста криниця : Казки, оповідання, етюди : Для сімейного читання / Упоряд. О. В. Сухомлинської; Передм. Д. С. Чередниченка. Київ : Веселка, 1993. 287 с.

55. Сухомлинський В. О. Добре слово // Основи християнської етики. 5 клас : підручник. Київ : Літера ЛТД, 2008. 224 с., іл.

56. Сухомлинський В. О. Жаб а і Соловейко // ЦДАВО України. Ф. 5097. Оп. 1. Спр. 646. 18 арк.

57. Сухомлинський В. О. Каш варил , діте годувал // Чиста криниця : Казки, оповідання, етюди: Для сімейного читання / Упоряд. О. В. Сухомлинської; Передм. Д. С. Чередниченка. Київ : Веселка, 1993. 287 с.

58. Сухомлинський В. О. Куди летять ластівки // Чиста криниця : Казки, оповідання, етюди : Для сімейного читання / Упоряд. О. В. Сухомлинської; Передм. Д. С. Чередниченка. Київ : Веселка, 1993. 287 с.

59. Сухомлинський В. О. Кімната казки. Вибрані твори. В 5-ти томах. Київ : Радянська школа, 1977. Т. 2. С. 176-185.

60. Сухомлинський В. Легенда про Золоте Зернятко Істини // Бути людиною : оповідання, казки. Харків : Белкар-книга, 2014. 64 с.

61. Сухомлинський В. О. Лелеки прилетіли // Чиста криниця : Казки, оповідання, етюди : Для сімейного читання / Упоряд. О. В. Сухомлинської; Передм. Д. С. Чередниченка. Київ : Веселка, 1993. 287 с.

62. Сухомлинський В. О. Навчання – частка духовного життя // Вибрані твори. В 5-ти томах. К. : Радянська школа, 1977. Т. 3. С. 111-127.
63. Сухомлинський В. О. Наші «подорожі» по земній кулі // Вибрані твори. В 5-ти томах. Київ : Радянська школа, 1977. Т. 3. С. 153-159.
64. Сухомлинський В. О. Орач і Кріт // Всі добрі люди – одна сім'я : збірка творів. Серія «Дитячий бестселер». Харків : ВД «Школа», 2013. 160 с.
65. Сухомлинський В. О. Пелюстка і Квітка // Всі добрі люди – одна сім'я : збірка творів. Серія «Дитячий бестселер». Харків : ВД «Школа», 2013. 160 с.
66. Сухомлинський В. О. Перепел і Кулик // Чиста криниця : Казки, оповідання, етюди : Для сімейного читання / Упоряд. О. В. Сухомлинської; Передм. Д. С. Чередниченка. Київ : Веселка, 1993. 287 с.
67. Сухомлинський В. О. Радість Гороблички // Всі добрі люди – одна сім'я : збірка творів. Серія «Дитячий бестселер». Харків : ВД «Школа», 2013. 160 с.
68. Сухомлинська О. Свіжі й вітер казки // Початкова школа. 1990. № 9. С. 65-66.
69. Сухомлинський В. О. Скрипка і Місячний Промінь // Чиста криниця : Казки, оповідання, етюди : Для сімейного читання / Упоряд. О. В. Сухомлинської; Передм. Д. С. Чередниченка. Київ : Веселка, 1993. 287 с.
70. Сухомлинський В. О. Страшний черв'ячок // Чиста криниця : Казки, оповідання, етюди : Для сімейного читання / Упоряд. О. В. Сухомлинської; Передм. Д. С. Чередниченка. Київ : Веселка, 1993. 287 с.
71. Сухомлинський В. О. Школа під блакитним небом // Вибрані твори. В 5-ти томах. Київ : Радянська школа, 1977. Т.3. С. 30-42.
72. Сухомлинський В. О. Що таке початкова школа // Вибрані твори. В 5-ти томах. Київ : Радянська школа, 1977. Т. 3. С. 99-103.
73. Сухомлинський В. О. Щоб душа не була пустою // Вибрані твори. В 5-ти томах. Київ : Радянська школа, 1977. Т. 5. С. 255-269.
74. Сухомлинський В. Як Наталя у Лисиці хитринку купила // Бути людиною : оповідання, казки. Харків : Белкар-книга, 2014. 64 с.

75. Сухомлинський В.О. Я розповім вам казку Філософія для дітей /; уклад О.В Сухомлинська. Харків : ВД «Школа», 2016. 576 с.

76. Сухомлинський В. О. Хвалькуватий черв'як // Чиста криниця : Казки, оповідання, етюди : Для сімейного читання / Упоряд. О. В. Сухомлинської; Передм. Д. С. Чередниченка. Київ : Веселка, 1993. 287 с.

77. Сухомлинський В. О. Хризантема і Цибулина // Я розповім вам про казку... Філософія для дітей. Збірка творів. Укладач Ольга Сухомлинська. Видавничий дім «Школа». 2016. 575 с.

78. Сухомлинський В. О. Чому опадає листя з дерев // Я розповім вам про казку... Філософія для дітей. Збірка творів. Укладач Ольга Сухомлинська. Видавничий дім «Школа». 2016. 575 с.

79. Сухомлинський В. О. Що найтяжче журавлям // Я розповім вам про казку... Філософія для дітей. Збірк творів. Укладач Ольг Сухомлинська. Видавничий дім «Школа». 2016. 575 с.

80. Сухомлинський В. О. Щоб у серці жила Батьківщина. Київ : «Знання» УРСР, 1965. 80 с.

81. Сухомлинський В. О. Я розповім вам про казку... Філософія для дітей. Збірка творів. Укладач Ольга Сухомлинська. Видавничий дім «Школа». 2016. 575 с.

82. Ткачук М. Теоретичні основи ціннісного підходу до виховання. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. Вип. 4 / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2022. С. 144-149.

83. Федяєва В. Л., Бутрій К. М. Толерантність у казковому світі В. Сухомлинського // Науковий вісник МДУ імені В. О. Сухомлинського. Вип. 1. 46 (108). 2014. С. 161-166.

84. Філоненко С. О. Усна народна творчість: навч. посібник [для студ. вищ. завч. закл.]. Київ : «Центр учбової літератури», 2008. 416 с.

85. Філософський енциклопедичний словник. Національна академія наук України, Інститут філософії імені Г. С. Сковороди [редколегія: В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. Київ, Абрис, 2002.

86. Формування у молодших школярів ціннісних орієнтирів за творами В. О. Сухомлинського [Електронний ресурс]. URL : <http://www.refsua.com/>.

87. Чжан Сяосін. Виховання етнічної толерантності студентів засобами діяльності музичного клубу [Рукопис] : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія та методика виховання. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова МОН України, Київ, 2018. 222 с.

88. Шайгородський Ю. Суспільна мораль як система цінностей // Правові засади захисту особистісних цінностей та суспільної моралі: збірник нормативних актів України / Уклад. : Ю.Ж. Шайгородський, К.П. Меркотан. Київ : Український центр політичного менеджменту, URL: <http://www.politik.org.ua/vid/bookscontent.php3?b=20&c=405>.

89. Шершова Т. В. Культурна пам'ять як чинник формування національної ідентичності (на матеріалах народно-пісенних практик Полтавщини) [Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв]. Київ, 2021. 241 с.

90. Цибульська В. В., Безверхня Г. В., Файдевич В. В. Формування цінностей фізичної культури до професійно-прикладного самовдосконалення. Реабілітаційні та фізкультурно-рекреаційні аспекти розвитку людини (Rehabilitation&Recreation): науковий журнал. Рівне : Видавничий дім «Гельветика», 2022. № 11. С. 227–233.

91. Хайрулін а В. Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського – фундамент культурної спадщини України // Директор школи, ліцею, гімназії : Всеукр. наук.-практ. журнал. 2018. № 4. С. 57-59.

92. Erickson E. H. Identity. Youth and crisis / E. H. Erickson, L. Faber & Faber, 1968. 336 p.

93. Mead G. H. Mind, Self and Society / Ed. by C. W. Morris. – Chicago : Univ. Of Chicago Press, 1975. 248 p.